

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ МЕЖ СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ СТОСОВНО КОЛА ОСІБ

УДК 343.13

І. І. Скільський

здобувач

(Академія адвокатури України)

(Науковий керівник доцент Г. І. Сисоєнко)

У статті розглядаються питання пов'язані з участю у кримінальному судочинстві осіб, які не є обвинуваченими в конкретному судочинстві, але можуть вплинути на постанову обгрунтованого вироку у зв'язку з участю їх у вчиненні злочину у співучасті з підсудним.

Вказується на можливість участі окремих осіб у судовому засіданні, а також на вказівку їх анкетних даних у судових документах.

Ключові слова: *суд, судовий розгляд, межі, вирок, коло осіб, імунітет.*

CERTAIN ASPECTS OF DETERMINING THE LIMITS OF
JUDICIAL INQUIRY CONCERNING A SCOPE OF PERSONS

Skil'skiy, I. I.

Received: 28 Mar 2014

Постановка проблеми. Кримінальний процесуальний закон обмежує межі судового розгляду за колом осіб і за змістом пред'явленого обвинувачення, таким чином не допускаючи притягнення до кримінальної відповідальності осіб, яким не оголошено про підозру чи по відношенню до яких було припинено кримінальне провадження, а також забороняючи виходити за межі обвинувачення, сформульованого в відповідних документах.

Межі судового розгляду стосовно кола осіб означають, що в ході судового розгляду вирішуються питання щодо винуватості осіб, яким висунуто обвинувачення відповідно до обвинувального акта. Тобто, судовий розгляд неможливий стосовно осіб, які не притягувалися до кримінальної відповідальності у встановленому законом порядку і стосовно обвинувачення, яке не пред'являлося в обвинувальному акті.

Проте, як зазначає Є.А. Бравилова, в правозастосовчій практиці в ході судового засідання часто виникає необхідність дослідити питання винуватості інших осіб, що вчинили той же злочин у співучасті з обвинуваченим, але по відношенню до яких з різних причин не було призначено судового

розгляду, а також осіб що вчинили інший злочин, який тісно пов'язаний з тим що розглядається [1, 53].

В таких випадках виникає низка проблемних питань та аспектів, які потребують вирішення і відображення у рішенні суду: це можливість розгляду питань винуватості чи невинуватості осіб, що не є обвинуваченими в конкретному судовому розгляді; яке їх процесуальне положення; як такі особи повинні вказуватись у вирокі та ін.

В українській кримінально-процесуальній літературі такі питання не розглядалися комплексно і тим більше не досліджувався вплив таких моментів на межі судового розгляду.

Стан дослідження. Питанню визначенню меж судового розгляду стосовно кола осіб присвячені праці Є.А. Бравилової, В.П. Ведищева, А.П. Рижакова та ін. Проте, слід підкреслити, що в зв'язку з прийняттям нового КПК України, що ввів декілька нових інститутів, які змінюють порядок кримінального провадження, дане питання потребує нового обговорення та дослідження.

Мета. Метою написання даної статті буде визначення особливостей участі у кримінальному процесі певних категорій осіб, які вчинили злочин у співучасті з обвинуваченим, але з певних причин щодо яких судовий розгляд не відбувається чи вже відбувся, виявлення недоліків правового регулювання визначення меж судового розгляду стосовно кола осіб.

Виклад основних положень. При дослідженні впливу вказаних моментів на межі судового розгляду, а також винайдення варіантів виходу з проблемних ситуацій на практиці і формуванні змін та

пропозицій до КПК України варто виходити з поділу суб'єктів, що не є обвинуваченими, але протиправні дії яких варто досліджувати в судовому розгляді для винесення законного, обґрунтованого і справедливого вироку, на дві групи, що запропоновано Є.А. Бравиловою.

Зокрема до першої групи, що цікавить нас в рамках цього дослідження, відносяться особи, що вчинили злочин в співучасті з обвинуваченим, але з певних причин не притягуються до кримінальної відповідальності, або матеріали стосовно яких були виділені чи кримінальне провадження стосовно яких було припинено. До другої групи відносяться особи, протиправні дії яких призвели до вчинення обвинуваченим злочину, або особи, встановлення винуватості яких у вчиненні протиправного діяння може вплинути на доведеність злочину, що досліджується у суді, який вчинено підсудним.

До першої групи можна віднести наступні категорії осіб, що не є обвинуваченими, але інтереси яких можуть бути порушені як в ході самого судового розгляду, так і постановленим у відношенні до іншої особи вирокі:

- 1) учасники злочину, стосовно яких кримінальне переслідування закрито з nereабілітуючих обставин;
- 2) особи, стосовно яких кримінальне переслідування закрито з реабілітуючих обставин;
- 3) учасники злочину, матеріали стосовно яких виділені в окреме провадження у зв'язку з розшуком, хворобою, а також у зв'язку з неможливістю їх участі з інших причин в слідчих чи інших процесуальних діях;

4) особи, які вчинили злочин (суспільно-небезпечне діяння) разом з обвинуваченим, але були визнані неосудним і стосовно яких матеріали виділені в окреме провадження;

5) засуджені учасники злочину чи виправдані вироком суду;

6) учасники злочину, що володіють імунітетом (дипломатичним, депутатським, судовим і т.д.).

7) невстановлені учасники злочину [1, 55].

Вивчення всіх обставин злочину вчиненого у співучасті є єдиною можливістю постановлення правосудного вироку. Проте участь у провадженні зазначених осіб чи матеріалів щодо таких осіб, що не є підсудними у конкретній справі, може призвести до порушення меж судового розгляду стосовно кола осіб, а також до порушення їх прав.

Тому, потрібно визначити процесуальне положення таких осіб, визначити межі вказівки на таких осіб у вироку суду та ін.

До першої категорії належать особи, щодо яких кримінальне провадження закрито з nereабілітуючих обставин. Таке закриття означає, що обвинувачений вчинив злочин, але з певних причин не залучається до кримінальної відповідальності (дійове каяття, примирення та ін.) і тому виникає питання про його правовий статус, оскільки статус обвинуваченого він втрачає через закриття кримінального провадження, а статус особи яка звільнена від кримінальної відповідальності КПК України не передбачено.

Тому варто в КПК України передбачити процесуальний статус таких осіб, оскільки

вони зацікавлені в розгляді справи, що розглядається в суді, але через невизначеність правового статусу не можуть вплинути на його результат. До таких прав варто віднести можливість участі у судовому засіданні, що проводиться відносно співучасника, право давати показання і право відмовитись від дачі показань, а також право оскаржувати дії і рішення суду, що стосуються його прав і свобод.

В тих випадках коли окремі учасники злочинного діяння, в скоєнні якого вони обвинувачуються, звільнені від кримінальної відповідальності за передбаченими законом підставами, суд, якщо це має значення для встановлення ролі, ступеня і характеру участі обвинуваченого в злочині, кваліфікації його дій чи встановлення інших важливих обставин справи, може зіслатися у вироку на роль цих осіб в діянні, обов'язково вказавши на підстави закриття провадження [8, 641].

Оскільки особи кримінальне провадження щодо яких закрито з nereабілітуючих підстав, все таки вважаються такими, що вчинили злочин, але з певних причин не залучаються до кримінальної відповідальності, то в вироку суду можна вживати їх прізвища, але з обов'язковою вказівкою на закриття кримінального провадження.

До другої категорії осіб відносяться ті, щодо яких кримінальне провадження закрито з реабілітуючи підстав. Оскільки такі особи вважаються такими, що не вчинили кримінально-караних діянь, то немає жодних перешкод щодо їх участі в процесі у якості свідків, з усіма їх правами та обов'язками.

Проте є декілька зауважень:

1) у даному конкретному провадженні не може розглядатись питання

правомірності рішення суду про закриття кримінального провадження з реабілітуючих підстав;

2) у відповідності до ст. 337 КПК України судовий розгляд можливий лише щодо особи, якій висунуто обвинувачення, тому у вирокі суду недопустимим є вказівка на анкетні дані вказаних осіб у формулюванні обвинувачення.

До третьої категорії належать учасники злочину, матеріали по відношенню до яких виділені в окреме провадження у зв'язку з розшуком, хворобою, а також у зв'язку з неможливістю їх участі з інших причин у слідчих чи процесуальних діях. Можливість виділення досудового розслідування і зупинення його щодо окремих підозрюваних передбачено ч. 3 ст. 280 КПК України.

У такому випадку зрозуміло, що розгляд справ щодо осіб, які не входять до зазначених категорій, продовжується в загальному порядку, проте виникає питання щодо процесуального статусу зазначених осіб.

З урахуванням презумпції невинуватості неможливе вживання у вирокі суду анкетних даних осіб, стосовно яких кримінальна справа в суді не розглядалася. Проте, зрозуміло, що в показаннях свідків, потерпілих така інформація може вживатися по відношенню до скоєного злочину, але суд не може застосовувати формулювань, які вказують на вчинення злочину особою, щодо якої судовий розгляд не відбувався.

А.П. Рижаків вказує, що суд не повинен допускати у вирокі формулювань, що свідчать про вину інших осіб, а якщо справа у відношенні деяких обвинувачених виділена в окреме провадження,

у вирокі вказується, що злочин скоєно обвинуваченим разом з іншими особами, без вказівки їх прізвищ [8, 641].

Окремим аспектом досліджуваної досліджуваного питання є новели КПК України, зокрема, це стосується укладення угод. У такому випадку, як вказується в інформаційному листі Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 15 листопада 2012 р. у разі якщо кримінальне провадження здійснюється стосовно кількох осіб, які підозрюються (обвинувачуються) у вчиненні одного або кількох кримінальних правопорушень, і згоди щодо укладення угоди досягнуто не з усіма підозрюваними (обвинуваченими), відповідно до вимог абз. 1 ч. 8 ст. 469 КПК України, угоду може бути укладено з одним (кількома) із підозрюваних (обвинувачених). Кримінальне провадження стосовно особи (осіб), з якими досягнуто згоди щодо укладення угоди про визнання винуватості, на підставі постанови прокурора або ухвали суду підлягає виділенню в окреме провадження залежно від того, на якій із двох стадій кримінального процесу сторонами було ініційовано укладення угоди [6, 51].

У разі укладення такої угоди, яка затверджується у судовому порядку, з'являється процесуальна фігура засудженого, вживання інформації щодо якого і інших судових рішеннях не має жодних перешкод.

Таким чином у майбутньому розгляді, щодо інших обвинувачених, з'являється особа засудженого анкетні дані якої можна використовувати в інших рішеннях і вирокі суду на який можна посилатися.

Четверта категорія, це особи, які скоїли злочин разом з обвинуваченим, але

були визнані неосудними і стосовно яких матеріали виділені в окреме провадження. Така можливість виділення передбачена ст. 510 КПК України. У відповідності до ст. 503 КПК України кримінальне провадження щодо застосування примусових заходів медичного характеру здійснюється щодо: 1) особи, яка вчинила суспільно-небезпечне діяння, передбачене законом України про кримінальну відповідальність, у стані неосудності; 2) особи, яка вчинила кримінальне правопорушення у стані осудності, але захворіла на психічну хворобу до постановлення вироку.

Зрозуміло, що інформація, яка може використовуватись залежить від того до якої категорії належить особа, оскільки в першому випадку відсутній суб'єкт злочину і відповідно є особа, яка звільнена від кримінальної відповідальності, в другому ж випадку злочин вчинено певною особою, яка звільнена від покарання і щодо якої, у випадку одужання, в порядку ст. 515 КПК України може бути відновлено кримінальне провадження. В першому випадку особа за своїм статусом наближається до особи, щодо якої кримінальне провадження припинено з нереабілітуючих підстав, в другому – швидше до засудженого.

У будь-якому випадку в вирокі суду, щодо даної категорії осіб, неприпустимою є вказівка на їх роль у вчиненому злочині, мотиви їх діяльності і т.д., особливо коли справа щодо неосудного ще не розглянута судом.

Зворотню до третьої категорії є п'ята, а саме засуджені учасники злочину чи виправдані вироком суду. Тобто в даному випадку є ситуація, коли розглядається справа щодо осіб, матеріали стосовно яких виділені в окреме провадження у зв'язку з розшуком, хворобою і т.д., а

щодо інших співучасників вже є відповідні рішення суду про визнання їх засудженими (виправданими).

Зрозуміло, що для забезпечення принципу передбаченого ст. 23 КПК України, безпосередності дослідження показань, речей і документів, участь вказаних осіб у судовому розгляді представляється бажаною.

Проте виникає питання процесуального статусу таких осіб, оскільки вони вже є засудженими (виправданими) в «своєму» провадженні і в «чужому» – у такій якості виступати вже не можуть.

Як відмічає В.П. Ведищев, при вирішенні цього питання потрібно враховувати наступне: а) КПК не знає допиту на досудовому слідстві засудженого чи виправданого чи особи, провадження щодо якої закрито, в якості свідка; б) необхідний різний підхід до засудженого чи виправданого чи особи, провадження щодо якої необґрунтовано закрито, залежно від конкретних обставин справи. На практиці застосовують допит засуджених як свідків і потерпілих [2, 125–126].

Тому, в такому випадку, засуджені учасники злочину можуть брати участь у судовому засіданні, оскільки за результатами його розгляду можливе порушення їх прав, можуть давати показання, але відповідальності за відмову від дачі показань і за неправдиві показання нести не будуть з урахуванням положень КПК України та ст. 63 Конституції України, оскільки ці права йому б належали, якщо не було б попереднього виділення справи в окреме провадження.

У випадку неможливості участі зазначених осіб у судовому засіданні, можливе оголошення їх показань.

Стосовно вживання у вирокі анкетних даних осіб даної групи, то слід сказати, що перешкод для цього немає, оскільки вказані особи вже визнані винними іншим рішенням суду.

До шостої категорії осіб належать учасники злочину, що володіють імунітетом (дипломатичним, депутатським, судовим і т.д.). Такі особи володіють певними імунітетами (перевагами), щодо особливого порядку початку кримінального провадження, притягнення як обвинуваченого і т.д. КПК України передбачає спеціальну главу 37 «Кримінальне провадження щодо окремої категорії осіб», де в ст. 480 передбачено, що особливий порядок кримінального провадження застосовується стосовно: 1) народного депутата України; 2) судді Конституційного Суду України, професійного судді, а також присяжного і народного засідателя на час здійснення ними правосуддя; 3) кандидата у Президенти України; 4) Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини; 5) Голови Рахункової палати, його першого заступника, заступника, головного контролера та секретаря Рахункової палати; 6) депутата місцевої ради; 7) адвоката; 8) Генерального прокурора України, його заступника.

Дані положення деталізуються у спеціалізованих законодавчих актах, зокрема: ЗУ «Про статус народного депутата України», ЗУ «Про судоустрій і статус суддів» та ін.

Серед вказаних викликає сумніви наявність такого привілею суддів, як повідомлення про підозру (порушення щодо них кримінальної справи) Генеральним прокурором. Як відомо, в переважній більшості випадків успіх розкриття злочину і викриття винних залежить напряму від

оперативності в питаннях початку кримінального провадження і своєчасного проведення невідкладних слідчих дій з встановлення і закріплення слідів злочину, у тому числі і в злочинах суддів. Між тим особливий порядок початку кримінального провадження щодо судді явно суперечить його строкам і інтересам правосуддя, наперед односторонньо направлений в інтересах суддів, що прагнуть уникнути кримінальної відповідальності [5, 93–94].

Крім того КПК України та інше законодавство не містить деталізації положень ст. 111 КУ про усунення Президента з поста Верховною Радою України в порядку імпідменту у разі вчинення ним державної зради або іншого злочину, оскільки згідно рішення КСУ від 10 грудня 2003 р. Президент України на час виконання повноважень не несе кримінальної відповідальності, проти нього не може бути порушена кримінальна справа. А також конституційна процедура розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпідменту здійснюється без порушення проти нього кримінальної справи [7].

Проаналізувавши наведені законодавчі норми, можна зробити наступний висновок – випадки встановленої законодавством недоторканості громадян України, можна поділити на наступні види: коли встановлено особливу процедуру повідомлення про підозру (щодо судді, прокурора, адвоката і т.д.); коли встановлено особливу процедуру притягнення до кримінальної відповідальності (щодо народного депутата); коли відносини щодо вчинення злочину лежать поза межами кримінально-процесуального регулювання (щодо Президента України).

Таким чином, чим більшими перевагами володіє особа, маючи імунітет, тим більше перешкод виникає в практичному здійсненні розслідування справ за участю таких осіб.

Відповідно у кримінальному провадженні з'являється особа, щодо якої є дані про причетність її до злочину, проте виступати як підозрюваний ця особа не може до моменту позбавлення імунітету від кримінальної відповідальності.

Вбачається за доцільне, що особи при розгляді справи, щодо співучасника, який не володіє імунітетом, мають володіти всіма правами обвинуваченого, проте у зв'язку з правилами меж судового розгляду стосовно кола осіб та презумпцією невинуватості недопустима вказівка на цих осіб у вирок у зв'язку з вчиненням злочинном.

Особливої уваги заслуговує питання кримінального провадження щодо злочину вчиненого за участю осіб, що володіють дипломатичним імунітетом. Відповідно до ст. 6 КПК України «Дія Кодексу за колом осіб», передбачено, що кримінальне провадження щодо особи, яка користується дипломатичним імунітетом, може здійснюватися за правилами КПК України лише за згодою такої особи або за згодою компетентного органу держави (міжнародної організації), яку представляє така особа, у порядку, передбаченому законодавством України та міжнародними договорами України.

Питання кримінальної відповідальності таких осіб регулюється міжнародними Конвенціями. Зокрема, ст. 31 «Віденської конвенції про дипломатичні зносини» передбачає, що дипломатичний агент користується імунітетом від

кримінальної юрисдикції держави перебування, проте імунітет від кримінальної юрисдикції держави перебування не звільняє його від юрисдикції акредитуючої держави. «Віденська конвенція про консульські зносини» не звільняє консульських посадовців від кримінальної відповідальності [3; 4].

Як правило питання кримінальної відповідальності дипломатичних працівників вирішується шляхом визнання їх *Persona non grata* та позбавленням акредитації, в іншому випадку потрібна згода акредитуючої держави на притягнення до кримінальної відповідальності.

У випадку неотримання такої згоди кримінальне провадження щодо таких осіб закривається.

Проте виникає питання про межі використання інформації щодо таких осіб під час судового розгляду, оскільки в певних випадках їх діяльність неможливо відділити від діяльності інших співучасників. Оскільки такі особи не є обвинуваченими у вирок вказівка на анкетні дані таких осіб є неприпустимою, можливе лише вживання вказівки на належність особі певного імунітету та умовного позначення, що відрізняє її від інших співучасників.

Сьома категорія осіб, це особи, що вчинили злочин у співучасті з обвинуваченим, але з певних причин не встановлені слідством. Такі особи можуть бути не встановлені взагалі, а можуть бути встановлені частково через наявну інформацію, яка вказується свідками, потерпілими, але через різні причини (ухилення від слідства і суду) повідомити таких осіб про підозру неможливо.

Тому у вирок такі особи вказуються як не встановлені слідством. Таке положення

є найбільш прийнятним, оскільки вказівка на певні анкетні дані в подальшому може не підтвердитись.

Висновки. Таким чином незважаючи на те, що відповідно до ст. 337 КПК України судовий розгляд проводиться лише стосовно особи, якій висунуто обвинувачення, межі судового розгляду відносно кола осіб потребують додаткового обґрунтування у зв'язку з наведеними вище підставами.

Це можуть бути методичні рекомендації, роз'яснення вищих судів щодо вживання певних термінів і позначень у судових рішеннях, за участю осіб вказаних

категорій, а також роз'яснення їх процесуальних статусів.

У вироку суду можливість вживання їх анкетних даних по відношенню до того чи іншого кримінального правопорушення залежить від їх процесуального становища, в одному випадку це допустимо (особи, що уклали угоду про примирення), в іншому ні (особи, які володіють дипломатичним імунітетом).

Також загалом у вироку суду можна вказувати лише на винуватість чи невинуватість особи, щодо якої висунуто обвинувачення і в межах пред'явленого у встановленому законом порядку обвинувачення.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Бравилова Е. А. Пределы судебного разбирательства : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Е. А. Бравилова. – Челябинск, 2004. – 237 с.
2. Ведищев В. П. Возобновление уголовного дела ввиду новых или вновь открывшихся обстоятельств / В. П. Ведищев – М. : Юрлитинформ, 2003. – 256 с.
3. Венская конвенция о дипломатических сношениях от 18 апреля 1961 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_048
4. Венская Конвенция о консульских сношениях (Вена, 24 апреля 1963 г.) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_047
5. Имунитеты в российском уголовном процессе / Ф. А. Агаев, В. Н. Галузо ; под общ. ред.: В. Н. Галузо. – М. : ТЕИС, 1998. – 135 с.
6. Про деякі питання здійснення кримінального провадження на підставі угод. Інформаційний лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 15 листопада 2012 р. № 223-1679/0/4-12 // Часопис цивільного і кримінального судочинства. – 2012. – № 6(9). – С. 48–60.
7. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України про офіційне тлумачення положень ч. 1 ст. 105, ч. 1 ст. 111 Конституції України (справа щодо недоторканності та імпідменту Президента України)

від 10 грудня 2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v019p710-03>

8. Рыжаков А. П. Комментарий к Уголовно-процессуальному кодексу Российской Федерации / А. П. Рыжаков. – 3-е изд., изм. и доп. – М. : НОРМА, 2003. – 1040 с.

Стаття надійшла до редакції: 28.03.2014.

Рекомендовано кафедрою кримінального процесу та криміналістики

CERTAIN ASPECTS OF DETERMINING THE LIMITS OF JUDICIAL INQUIRY CONCERNING A SCOPE OF PERSONS

Skilskiy, I. I.

Abstract: The article discusses issues related to the participation in the criminal trial of persons who are not accused of a particular trial, but may affect the informed judgment of sentence in connection with their participation in the crime of complicity with the defendant. The possibility of the participation of individuals in the hearing, as well as an indication of their personal data in court documents.

Keywords: court, judicial inquiry, limits, verdict, scope of persons, immunity.

ОТДЕЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ ОПРЕДЕЛЕНИЯ ГРАНИЦ СУДЕБНОГО РАЗБИРАТЕЛЬСТВА В ОТНОШЕНИИ КРУГА ЛИЦ

Скильский И. И.

Резюме: В статье рассматриваются вопросы связанные с участием в уголовном судопроизводстве лиц, которые не являются обвиняемыми в конкретном судопроизводстве, но могут повлиять на постановление обоснованного приговора в связи с участием их в совершении преступления в соучастии с подсудимым. Указывается на возможность участия отдельных лиц в судебном заседании, а также на указание их анкетных данных в судебных документах.

Ключевые слова: суд, судебное разбирательство, границы, приговор, круг лиц, иммунитет.